

²⁷ Там само. – С. 185.

²⁸ Там само. – С. 285–286.

²⁹ Там само. – С. 286.

³⁰ Там само. – С. 310.

³¹ Там само. – С. 325.

³² Там само. – С. 337.

³³ Там само. – С. 338.

³⁴ Там само. – С. 341.

³⁵ Там само. – С. 357.

³⁶ Там само. – С. 263.

³⁷ Правила адвокатської етики. Схвалені Вищою кваліфікаційною комісією адвокатури при Кабінеті Міністрів України 1 жовтня 1999 р.; протокол № 6/VI від 1–2 жовтня 1999 р.

Резюме

Павлусів Н. М. Парадигма конструювання образів правового в українській художній літературі (на прикладі повісті І. Франка «Перехресні стежки»).

У статті зроблено філософсько-правовий аналіз образів правової дійсності на прикладі повісті І. Франка «Перехресні стежки». Виділено основні напрями відображення сфери правового: образи правників, образи непрофесійних юристів, образи суду та судочинства, абстрактні образи правових понять.

Ключові слова: справедливість, адвокат, особистість, злочин.

Резюме

Павлусив Н. М. Парадигма конструирования образов правового в украинской художественной литературе (на примере повести И. Франко «Пути-дороги»).

В статье осуществлен философско-правовой анализ образов правовой действительности на примере повести И. Франко «Пути-дороги». Выделены основные направления отображения сферы правового: образы юристов, образы непрофессиональных юристов, оскорбления суда и судопроизводства, абстрактные образы правовых понятий.

Ключевые слова: справедливость, адвокат, личность, преступление.

Summary

Pavlusiv N. Design paradigm legal recognition in Ukrainian literature (for example, the story of Ivan Franko «Cross-stitches»).

In the article the philosophical and legal analysis of legal reality images as an example the story of Ivan Franko «Cross paths». The main scope of legal areas display: images of lawyers, lawyers images unprofessional, images and court proceedings, the images of abstract legal concepts.

Key words: justice, lawyer, identity crime.

УДК 340.1

Т. І. ТАРАХОНИЧ

Тетяна Іванівна Тарахонич, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України

ЮРИДИЧНІ ФАКТИ ТА ЇХ МІСЦЕ В СТРУКТУРІ МЕХАНІЗМУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Проблема дії механізму правового регулювання є ключовим питанням у вітчизняній та зарубіжній літературі. Важливе місце в структурі механізму правового регулювання належить сукупності засобів, які забезпечують його функціонування. Структура механізму правового регулювання виявляється у певній послідовності підключення до правового регулювання зазначених юридичних засобів, у тій чи іншій черговості його обов'язкових (тобто таких, за яких цей процес перебігає кожен раз) та факультативних (в яких виникає потреба при впорядкуванні лише деяких суспільних відносин) стадій¹. Поряд із цим залишається дискусійними питання щодо належності тих чи інших елементів у структурі механізму правового регулювання до основних чи факультативних засобів. Досить невизначеним залишається питання щодо структури та складу механізму правового регулювання.

Поряд із цим, соціально значимі поняття, у тому числі механізм правового регулювання, засоби правового регулювання мають розглядатися в контексті їх методологічних та практичних аспектів, що надасть можливість охарактеризувати їх сутність, зміст, функціональне призначення, шляхи підвищення ефектив-

ності функціонування та інші аспекти. Методологічною основою загальнотеоретичного дослідження зазначених категорій є загальні теоретичні принципи наукового пізнання, дослідницькі підходи, система методів, способів.

Зазначене свідчить про актуальність теми дослідження та необхідність подальшого опрацювання концептуальних теоретичних та методологічних засад дії механізму правового регулювання.

Метою даної статті є необхідність подальшого опрацювання особливостей механізму правового регулювання та визначення місця юридичних фактів у його структурі.

Дослідженню поняття правового регулювання, механізму правового регулювання присвячені фундаментальні праці С. С. Алексєєва, В. Д. Бабкіна, С. В. Бобровник, Є. В. Бурлай, А. М. Вітченко, В. М. Горшенєва, С. Д. Гусарева, С. А. Зінченко, Д. А. Керімова, М. І. Козюбри, Г. В. Кикотя, Ю. В. Кривицького, М. І. Матузова, О. М. Мельник, О. І. Левченкова, В. С. Нерсєсянца, Н. М. Оніщенко, Е. М. Пенькова, П. М. Рабіновича, О. Д. Тихомирова, Н. Н. Тарасова, В. Д. Сорокіна, В. М. Сирих, В. М. Селіванова, О. І. Ющика тощо.

Виокремлюючи інструментальну складову механізму правового регулювання як сукупність правових засобів, виникає можливість прив'язати елементний склад механізму правового регулювання до стадій правового регулювання, кожній з яких притаманний свій інструментарій, свої засоби регулятивного впливу. Логічна послідовність у розташуванні правових засобів у механізмі правового регулювання, надає можливість виокремити ключові та факультативні елементи на різних стадіях дії механізму правового регулювання.

Вітчизняні науковці А. С. Васильєв, В. В. Іванов підкреслюють, що механізм правового регулювання – це сукупність правових засобів, що використовуються в процесі правового регулювання суспільних відносин, які в комплексі складають правотворчу, правореалізаційну процедуру та процедуру притягнення до юридичної відповідальності². Виокремлення зазначених процедур свідчить про наявність відповідних стадій у механізмі правового регулювання та ключового елемента на цих стадіях, який має відношення до тієї чи іншої процедури.

О. Ф. Скакун, виокремлює елементи механізму правового регулювання, які діють на відповідних стадіях регулювання (норми права, нормативно-правові акти, юридичні факти, правовідносини, акти безпосередньої реалізації суб'єктивних юридичних прав і обов'язків); які діють протягом усього регулювання (правова законність, правосвідомість, правова культура); ті, що мають факультативний характер (інтерпретаційно-правові акти, акти застосування норм права)³.

Дану думку поділяє Ю. В. Кривицький, який аналізуючи елементний склад механізму правового регулювання в межах інструментального підходу до його розуміння, підкреслює, що критерієм виокремлення елементів механізму правового регулювання є стадії правового регулювання; до елементів механізму правового регулювання належать не всі явища правової системи, а лише ті, які є правовими засобами; кожній стадії правового регулювання відповідає один ключовий елемент, до якого можуть приєднуватись інші правові засоби, що пов'язані з ним, утворюючи підсистеми механізму правового регулювання; аналіз структури механізму правового регулювання передбачає фокусування уваги на основних засобах правового регулювання, що дозволить зробити висновок про функціональне призначення механізму правового регулювання⁴.

Аналіз механізму правового регулювання з точки зору структурного аспекту надає можливість виокремити та охарактеризувати певну сукупність засобів регулятивного впливу, які можна поділити основні та факультативні. Функціональний аспект механізму правового регулювання дозволяє показати динаміку, дію кожного із компонентів механізму правового регулювання на тій чи іншій стадії його функціонування, їх роль та значення у процесі впорядкування суспільних відносин, показати взаємозв'язок між правовими засобами різного рівня (ряду). Тому механізм правового регулювання слід розглядати не лише в статичній як сукупність певним чином організованих правових засобів, а і з точки зору їх дії, функціонування, як динамічну систему.

Важливе місце в структурі механізму правового регулювання належить юридичним фактам. Аналізуючи його структуру, ряд вчених розглядають юридичні факти або як основний елемент даної структури, або відводять їм факультативну роль, що певною мірою залежить і від їх галузевої приналежності та видової характеристики.

В юридичній літературі існують різні підходи до визначення юридичних фактів, проте переважна більшість науковців схильні до думки, що юридичні факти – це життєві обставини, з якими закон пов'язує виникнення, зміну чи припинення правовідносин⁵.

Визначаючи зміст поняття правовідносин, С. М. Легуша підкреслював, що норма права, юридичний факт, правова діяльність, правовідносини перебувають у діалектичному взаємозв'язку. Вчений в один ряд з правовідносинами ставить правову діяльність, підкреслюючи, що норма права закріплює суб'єктивні права та юридичні обов'язки, які реалізуються, передусім через правову діяльність суб'єктів права, формою і результатом якої є правові відносини, що виникають, змінюються та припиняються на підставі юридичних фактів⁶.

Таким чином, вступаючи в правові відносини на основі певних юридичних норм, які є абстрактною моделлю поведінки, суб'єкти набувають суб'єктивних прав та юридичних обов'язків за власним бажанням (активна форма реалізації суб'єктивних прав та юридичних обов'язків) чи на основі правозастосовчого акту (складна форма реалізації суб'єктивних прав та юридичних обов'язків).

У контексті викладеного конструктивною є точка зору В. Б. Ісакова, який розглядає юридичні факти як конкретні соціальні обставини (події, дії), що викликають у відповідності до норми права настання певних правових наслідків – виникнення, зміна чи припинення правових відносин⁷.

Таким чином, слід зазначити, що юридичні факти – це умова реалізації норм права, що визначається як конкретна життєва обставина, настання якої є необхідним для поширення дії права на певну сферу суспільних відносин.

Юридичним фактам властиві певні особливості: вони передбачені нормами права; тягнуть за собою юридичні наслідки; вони змінюють чи викликають дію норми на певну ситуацію чи суб'єкта; визначають зміст прав та обов'язків суб'єктів з врахуванням особливостей певної ситуації; є основною умовою, що забезпечує можливість реалізації правого припису.

Розглядаючи взаємозв'язок юридичних фактів з правовідносинами, які є підставою виникнення, зміни чи припинення правовідносин, можна виокремити ті функції, які їм властиві, а саме: функція залучення суб'єкта права до правовідносин; функція породження правосуб'єктності, її придбання та виникнення.

Водночас ряд вчених функції юридичних фактів поділяють на основні та додаткові та характеризують їх як узагальнену характеристику їх ролі та завдань в механізмі правового регулювання. Серед основних функцій виокремлюють функції забезпечення виникнення, зміни, припинення правовідносин. Вони сприяють переходу від абстрактної моделі поведінки, що міститься в правовій нормі до конкретної. Серед додаткових функцій важливе місце відводиться функції забезпечення законності, інша пов'язана з попереднім впливом норм права на суспільні відносини⁸.

Поряд із цим, у юридичній літературі існують різні підходи щодо місця юридичних фактів у структурі механізму правового регулювання. Так, О. І. Левченков, аналізуючи механізм правового регулювання, підкреслює, що це нормативно-організований, послідовно здійснюваний комплексний процес, спрямований на результативне втілення правових норм у життя за допомогою адекватних правових засобів⁹. Тим самим вчений вказуючи на процедурний характер даного процесу, виокремлює серед компонентів механізму правового регулювання і юридичні факти, надаючи їм самостійного значення в його структурі. Дану думку поділяє Є. О. Гіда, підкреслюючи, що юридичні факти – це не пасивний елемент механізму правового регулювання, встановлення тих чи інших юридичних фактів використовується законодавцем як засіб впливу на поведінку суб'єктів¹⁰. Тобто мова йде про відносну самостійність юридичних фактів.

Ряд вітчизняних вчених указують на їх факультативний характер, підкреслюючи, що юридичні факти створюють перехід від загальної інтелектуально-духовної моделі поведінки суб'єктів, встановлений правовою нормою, до конкретної поведінки конкретних суб'єктів¹¹. Обстоюючи дану позицію, Г. В. Кикоть зауважує, що юридичні факти в механізмі правового регулювання виконують свою головну роль – забезпечують виникнення, зміну та припинення правовідносин. Вони створюють перехід від загальної моделі прав і обов'язків, зафіксованої в юридичній нормі, до конкретної, що втілюється у правовідносинах. Розвиваючи власну думку, вчений розглядає юридичні факти як обставини, що зумовлюють виникнення, зміну або припинення правового відношення та відносить їх до його структури поряд із суб'єктом, об'єктом та змістом¹².

Своєрідну точку зору щодо місця та ролі юридичних фактів у механізмі правового регулювання висловлює С. А. Зінченко, підкреслюючи, що юридичні факти в якості вольових актів входять як елементи до кожної стадії механізму правового регулювання, зумовлюючи їх сутнісну основу¹³.

На нашу думку, юридичні факти є різновидом правових засобів, інструментальною складовою механізму правового регулювання, вони діють на певній стадії механізму правового регулювання та поряд із цим мають факультативний, рівневий характер. Як вважають А. М. Вітченко та Ю. К. Толстой, норма права починає регулювати поведінку суб'єктів не з моменту видання норми права, а з часу настання юридичних фактів, передбачених даною нормою¹⁴. На цьому етапі настає друга стадія дії механізму правового регулювання, що пов'язана з правовими відносинами, які забезпечують можливість реалізації суб'єктивних прав та юридичних обов'язків та за допомогою яких норми права набувають персоніфікованого характеру, стосуються конкретного суб'єкта та безпосередньо впливають на процес правореалізації. Залежно від характеру правових норм виникають різні види правових відносин, серед яких важливе місце належить регулятивним, що формуються на основі норм цивільного, адміністративного, земельного й інших галузей права, та охоронним, що виникають в результаті здійснення правопорушення.

Узагальнюючи сказане, слід наголосити, що:

– формування цілісного уявлення щодо механізму правового регулювання є закономірним результатом попередньої пізнавальної діяльності, узагальненням існуючих ідей, поглядів, концепцій тощо.

– механізм правового регулювання включає різноманітний правовий інструментарій, який характеризується логічною послідовністю, цілісністю, функціональною спрямованістю та відображає більш глибоке якісне розуміння сутності механізму правового регулювання;

– виокремлення інструментальної складової механізму правового регулювання, як сукупності правових засобів, надає можливість прив'язати елементний склад механізму правового регулювання до стадій правового регулювання, кожній з яких притаманний свій інструментарій, свої засоби регулятивного впливу.

– юридичні факти є різновидом правових засобів, інструментальною складовою механізму правового регулювання, діють на певній стадії механізму правового регулювання та мають рівневий характер.

¹ Загальна теорія держави і права : [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПРН України О. В. Петришина. – Х. : Право, 2009. – 584 с. – С. 220.

- ² Теория права и государства: Учебник. – Х.: ООО «Одиссей», – 2006. – С. 283.
- ³ Скакун О. Ф. Теория права и государства: Пособие. – К.: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2009. – 520 с. – С. 266.
- ⁴ Кривицький Ю. В. Механізм правового регулювання в сучасній теорії права // Часопис Київського університету права. – 2009. – № 4. – С. 74–79.
- ⁵ Общая теория права и государства: учебник / под ред. В. В. Лазарева. – М.: Норма: ИНФА-М, 2014. – 592 с. – С. 320.
- ⁶ Легуша С. М. Правові відносини і правовий зв'язок: проблеми співвідношення // Правова держава. – Вип. 19. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2008. – С. 90–99.
- ⁷ Общая теория государства и права. Академический курс в трех томах / отв. ред. М. Н. Марченко. – 3-изд. перераб. и доп. – Т. 2: Право. – М.: Норма, 2007. – 816 с. – С. 675.
- ⁸ Там само.
- ⁹ Левченко О. І. Проблеми правового регулювання суспільних відносин: загальнотеоретичні аспекти: [монографія] / О. І. Левченко; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка, 2012. – 528 с. – С. 373.
- ¹⁰ Актуальні проблеми теорії держави та права: [навчальний посібник] / [С. В. Білозьоров, Є. О. Гіда, А. М. Завальний та ін.]; за заг. ред. Є. О. Гіди. – К.: ФОП О. С. Ліпкан, 2010. – 260 с. – С. 116.
- ¹¹ Проблеми реалізації прав та свобод людини та громадянина в Україні: Монографія / Кол. авторів; за ред., Н. М. Оніщенко, О. В. Зайчука. – К.: Видавництво «Юридична думка», 2007. – 424 с. – С. 236.
- ¹² Кикоть Г. В. Юридичні факти в системі правовідносин: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. – К., 2006. – 19 с. – С. 8–9.
- ¹³ Зинченко С. А. Юридические факты в механизме правового регулирования / С. А. Зинченко. – М.: Волтерс Клувер, 2007. – 152 с. – С. 25.
- ¹⁴ Витченко А. М. Механизм правового регулирования социалистических общественных отношений, его понятие и структура // Вопросы государства и права. – Саратов, 1968. – С. 92; Толстой Ю. К. К теории правоотношений. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1959. – С. 7.

Резюме

Тарахонич Т. І. Юридичні факти та їх місце в структурі механізму правового регулювання.

У статті охарактеризовано підходи до розуміння таких важливих категорій юридичної науки, як «механізм правового регулювання», «стадії механізму правового регулювання». Виокремлено інструментальну складову механізму правового регулювання як сукупності правових засобів. Підслідковано взаємозв'язок елементного складу механізму правового регулювання у відповідності до стадій функціонування механізму правового регулювання. На загальнотеоретичному й методологічному рівні виокремлено та охарактеризовано поняття й особливості юридичних фактів, а також визначено їх місце на певній стадії функціонування механізму правового регулювання.

Ключові слова: правове регулювання, механізм правового регулювання, юридичний інструментарій механізму правового регулювання, стадії механізму правового регулювання, юридичні факти.

Резюме

Тарахонич Т. І. Юридические факты и их место в структуре механизма правового регулирования.

В статье охарактеризованы подходы к пониманию таких категорий юридической науки, как «механизм правового регулирования», «стадии механизма правового регулирования». Выделено инструментальную составляющую механизма правового регулирования как совокупности правовых средств. Дана характеристика взаимосвязи элементного состава механизма правового регулирования на определенных стадиях функционирования механизма правового регулирования. На общетеоретическом и методологическом уровне выделено и охарактеризовано понятие и особенности юридических фактов, а также определено их место в структуре механизма правового регулирования.

Ключевые слова: правовое регулирование, механизм правового регулирования, юридический инструментальный механизм правового регулирования, стадии механизма правового регулирования, юридические факты.

Summary

Tarakhonych T. Legal facts and their place in the structure of legal regulation mechanism.

Approaches to understanding of such important categories of legal science as “mechanism of regulation” and “stages of legal regulation mechanism” are described in this article. The instrumental component of legal regulation mechanism is highlighted. The interconnection of elementary composition of legal regulation mechanism according to the stages of functioning of legal regulation mechanism has been determined. The essence and specific features of legal facts have been characterized and highlighted, its place on particular stage of functioning of legal regulation mechanism has been defined.

Key words: legal regulation, legal regulation mechanism, legal tools of legal regulation mechanism, stages of legal regulation mechanism, legal facts.

О. А. ХАЛАБУДЕНКО

*Олег Анатольевич Халабуденко, доктор права,
доцент Международного свободного университе-
та Молдовы (ULIM), г. Кишинев*

ЧАСТНОПРАВОВЫЕ АКТЫ, ФАКТЫ И ЮРИДИЧЕСКИЕ КОНСТРУКЦИИ: НЕКОТОРЫЕ МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ЗАМЕЧАНИЯ

В научной методологии понятие «факт» используется в двух основных значениях: во-первых, как предположение, фиксирующее эмпирическое знание (форма эмпирического знания), во-вторых, как синоним истины. В сфере правовой действительности фактом признается произошедшее в виде явления или процесса обстоятельство. Факт как предмет науки и факт, значимый для участников правового общения – юридический факт, представляют формы эмпирического знания. Однако если в классической логике истинность вывода верифицируется соответствием его действительности, то в правовой действительности истинность нормативной прескрипции сама по себе не может быть выведена из какого-либо жизненного обстоятельства. Другими словами, дескриптивное (связка «есть») и нормативное (связка «должно быть») не находятся в причинной связи: «из того, что есть, нельзя сказать, что мы должны делать»¹.

По нашему мнению, последовательное разрешение вопроса о соотношении сущего и должного позволяет критически пересмотреть позиции ученых, сложившиеся в отношении юридических актов и фактов², и вывести новое знание, отвечающее цели настоящей работы.

Цель статьи состоит в демонстрации результатов, полученных в результате исследования частнопровых юридических актов и фактов с применением приемов и подходов, выработанных современной деонтической логикой и юридическим конструктивизмом.

Юридический факт – понятие нормативное; он порождает правовые последствия, потому что правопорядок признает за ним свойства (реквизиты), сообщающие такие последствия. В силу этого явления и процессы действительности подразделяются на юридически безразличные и юридически значимые факты. С юридико-догматической точки зрения юридические факты представляют собой фрагменты действительности, определенные гипотезой правовой нормы. Следовательно, модельные признаки юридического факта закрепляются в гипотезе правовой нормы. Модель поведения, зафиксированная в правовой норме, выражается в форме высказывания о нем (высказывание о норме). Последнее (норма-суждение) представляет собой разработанную и действующую в рамках определенного правопорядка «модель разрешенного или запрещенного поведения, посредством закрепления которой <...> государственная власть оповещает лиц о возможных положительных или отрицательных последствиях поведения, предусмотренного той или иной правовой нормой»³.

В самом деле, «...когда говорят, что права возникают, изменяются и прекращаются, то хотят сказать только то, что наступают те реальные события или факты, с которыми объективный правопорядок соединяет в каждом конкретном случае представления о возникновении, изменении и прекращении прав. Но эти факты и связанные с ними юридические последствия стоят не в отношении причинности друг к другу»⁴. Таким образом, логическую связь имплицативного типа, установленную между гипотезой и диспозицией (санкцией) правовой нормы, не следует отождествлять со связью, которую участники правового общения признают между наступившим фактом и признаваемыми правопорядком правовыми последствиями. Связь между фактическими обстоятельствами и правовыми последствиями признается в силу существования самой правовой нормы, независимо от формы выражения последней. В гипотезе правовой нормы закрепляется модель (структура) юридического факта. При наличии соответствующих модельных признаков конкретный факт признается условием возникновения соответствующих правовых последствий. В этой связи следует согласиться с точкой зрения М. А. Рожковой, отметившей, что «... юридическим фактом может считаться только тот жизненный факт, с абстрактной моделью которого норма права связывает наступление последствий...»⁵.

Сам факт как единичное, конкретное явление или процесс становится юридически значимым с момента своего наступления, и лишь с этого момента возникают определенные правовые последствия, определенные нормой права. И только в этом смысле юридический факт как факт реальной действительности может быть «отнесен к разряду конечных, неделимых (не разложимых на составные части) субстанций...»⁶.

Однако «факт-гипотезу» (логический антецедент) нельзя объяснить, не обратившись к базису объяснения – множеству явлений действительности, предшествующих или сопутствующих «факту-основанию» возникновения определенных правовых последствий⁷. Юридический факт как основание определенных правовых последствий с точки зрения логики – это «подобласть, которой придаются каузальные объяснения»⁸, но которая охватывается более широкой областью действительности. Объяснение факта как явления или процесса, влекущего определенные последствия, может быть осуществлено при помощи «практического силлогизма». Большая посылка сообщает нам сведения о цели действия (отражает социальную закономерность),